

Gevoelsverhuizing

Over overdracht en tegenoverdracht
Wouter Gomperts
w.j.gomperts@uva.nl

Waar hebben we het vandaag over?

voorbeelden

Wat is?.....

Nel en de verhuizing van de rugpijn

Overdracht?

Henriëtte en haar innerlijke demonen

Overdracht bij conflictpathologie?

Jan en zijn val in het Niets

Overdracht bij ontwikkelingspathologie?

Mies en de spijkerwinkel

Overdracht-tegenoverdracht *enactment*?

De intake van Aziza

Etnisch-culturele overdracht-tegenoverdracht?

Tegenoverdracht?

Wat is overdracht?

voorbeeld

Nel en de verhuizing van de rugpijn

Wat is overdracht (transference)

Conflict-afweermode

Overdracht (*transference*) is

Onbewuste herhaling in het hier-en-nu van pathogene conflicten uit het verleden

Conflictueuze emoties, wensen, fantasieën etc die te maken hebben met personen van vroeger (in het bijzonder sleutelpersonen uit de kinderjaren) reproduceren zich in de relatie met de therapeut

De therapeutische relatie is therapeutisch instrument

Analyse van de overdracht is psychoanalytische basistechniek

“Wat onbewust was, wordt bewust”

Klassieke opvatting: de psychoanalytische setting faciliteert overdracht

Complementaire fysieke en sociale grondregels:

- De beslotenheid van de behandelkamer
- De liggende houding op de divan met de analyticus daarachter
- De hoge frequentie van zittingen
- De strikte regeling van tijden en betaling
- De afscherming van de analytische relatie door discretie en vermijding van contact buiten de behandelkamer

Grondregel voor de patiënt:

1. Vrije associatie: de patiënt streeft er naar zonder controle alles te zeggen wat er in hem opkomt (maar weerstand!)

Grondregels voor de therapeut:

1. Gelijkzwevende aandacht: de therapeut streeft er naar te luisteren zonder zich *a priori* op iets bepaalds te fixeren
2. Neutraliteit: de therapeut streeft er naar niet in de conflicten van de patiënt partij te kiezen en hem geen eigen voorkeuren op te leggen
3. Abstinentie: de therapeut streeft er naar zo min mogelijk bevrediging te geven aan de verlangens van de patiënt

TEGENOVERDRACHT (Countertransference)

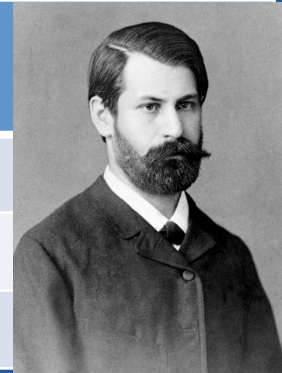
Freud:

Vroege 'smalle' opvatting (eenpersoonspsychologie)

Tegenoverdracht is manifestatie van onopgeloste problematiek van de therapeut

Tegenoverdracht is negatieve factor: verstoort therapieproces

Belang verplichte leeranalyse/leertherapie

Latere 'brede' opvatting (tweepersoonspsychologie)

Donald Winnicott 1896-1971

Tegenoverdracht is onvermijdelijke emotionele reactie op (problematiek van) de patiënt
Winnicott (1949): *Hate in the Counter-Transference*

Overdracht-tegenoverdracht is een coproductie die zich door voortdurende wederzijdse beïnvloeding in het hier-en-nu ontwikkelt (intersubjectiviteit)

Analyse van overdracht-tegenoverdracht in het hier en nu

Monitoren/begrijpen door de therapeut van eigen tegenoverdrachtsgevoel is cruciaal om innerlijke en relationele wereld van de patiënt beter te begrijpen

Vroege en latere opvatting zijn beiden van belang en vullen elkaar aan

Wat is overdracht in de klinische situatie?

30 jaar later
Een ex-analysant kijkt
terug op haar analyse

voorbeeld

Henriëtte en haar innerlijke demonen

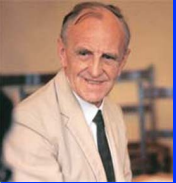
Maar: de therapeut is behalve overdrachtsobject ook nieuw ervaringsobject

Holding

De therapeut creëert een betrouwbare en veilige setting voor zelfexploratie

In analogie met vroege kindertijd (Donald Winnicott, 1896-1971)

De moeder creëert een 'holding environment' dat wil zeggen een fysieke en psychische omgevingsruimte waarin de baby zich letterlijk en figuurlijk vastgehouden en beschermd voelt, zonder dat het kind daar bewust besef van heeft

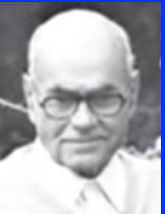

Containment

De therapeut verdraagt/'overleeft' *attacks on linking and thinking* die samenhangen met voor de patiënt onverdraaglijke emotionele betekenissen en ervaringen die de patiënt onbewust in de therapeut deponeert

In analogie met vroege kindertijd (Wilfred Bion 1897-1979):

Het proces waarin de moeder de voor haar kind te heftige prikkeltoestanden in zich opneemt en verdraagt en in verwerkte vorm aan haar kind teruggeeft (moeder = *container*). Het kind kan vervolgens de sensaties die hij of zij eerder niet aan kon wél integreren

Het contrast tussen de ervaring van de therapeut als overdrachtsobject en als nieuw ervaringsobject is werkzame factor

Wat is overdracht in de klinische situatie? (2)

voorbeeld

Jan en zijn val in het Niets

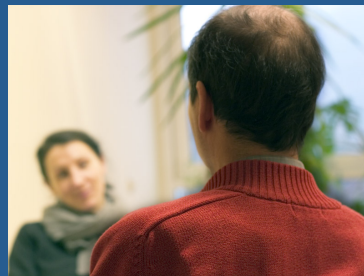

Wat is overdracht? (2)

Vooral
ontwikkelingstekortmodel
[deficit model]

Overdracht (*transference*)

Manieren van *zijn* die hun oorsprong kunnen hebben in de vroegste (preverbale) kindertijd (en opgeslagen zijn in het impliciete geheugensysteem) worden door bepaalde emotionele en relationele *cues* geactiveerd in het hier-en-nu van de spreekkamer

De therapeut probeert de impliciete emotionele en relationele patronen te herkennen en te benoemen en onder de aandacht van de patiënt te brengen

Wat is overdracht in de klinische situatie?

voorbeeld

Mies en de spijkerwinkel
Een overdracht-tegenoverdracht *enactment*

Een overdracht-tegenoverdracht enactment

Enactment

Het onbewust in het hier-en-nu in scene zetten van een gebeurtenis/interactie van toen-en-daar, zonder dat deze bewust herinnerd word (niet herinneren, maar doen)

Overdrachtsenactment

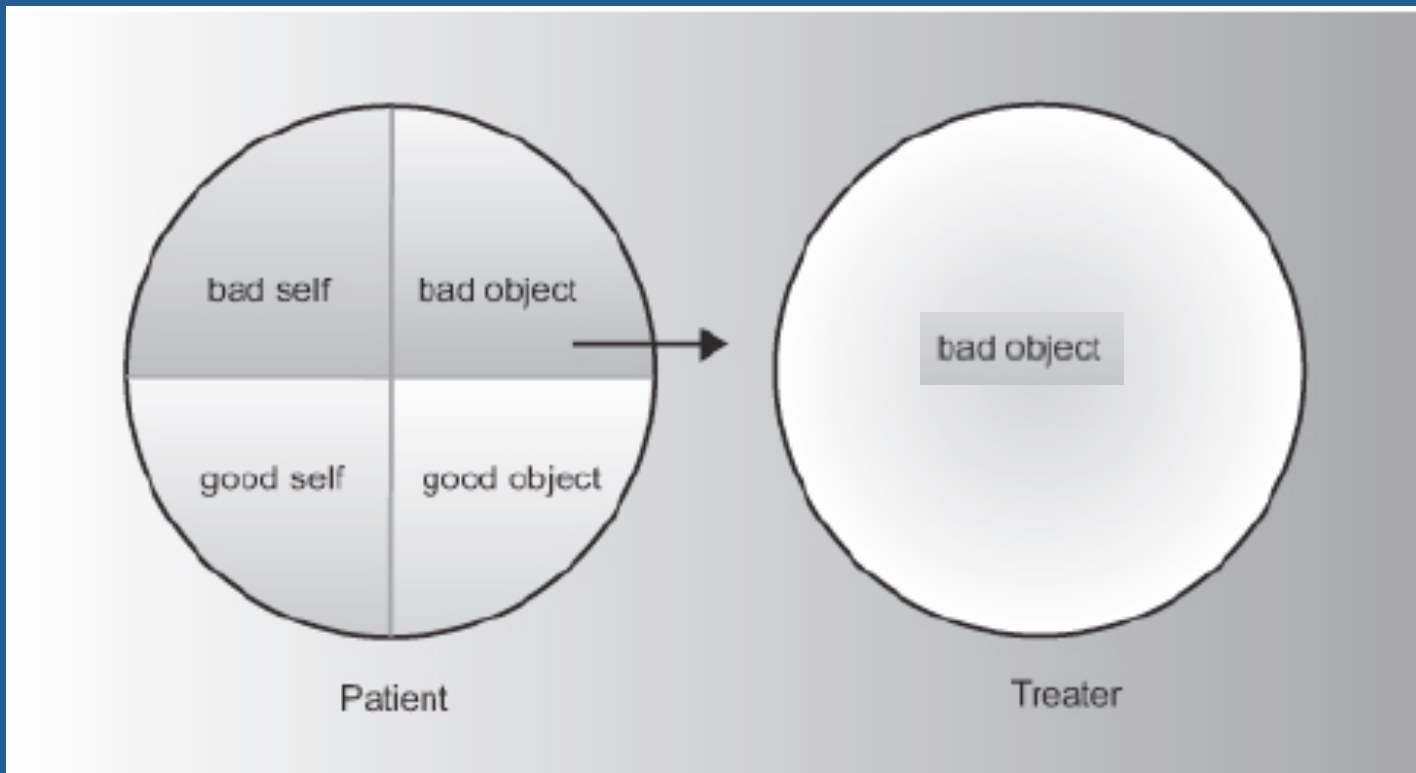
De patiënt zet in het hier-en-nu van de therapeutische situatie een gebeurtenis/interactie van toen en daar in scene, zonder dat hij of zij deze gebeurtenis/interactie bewust herinnert

Tegenoverdrachtsenactment

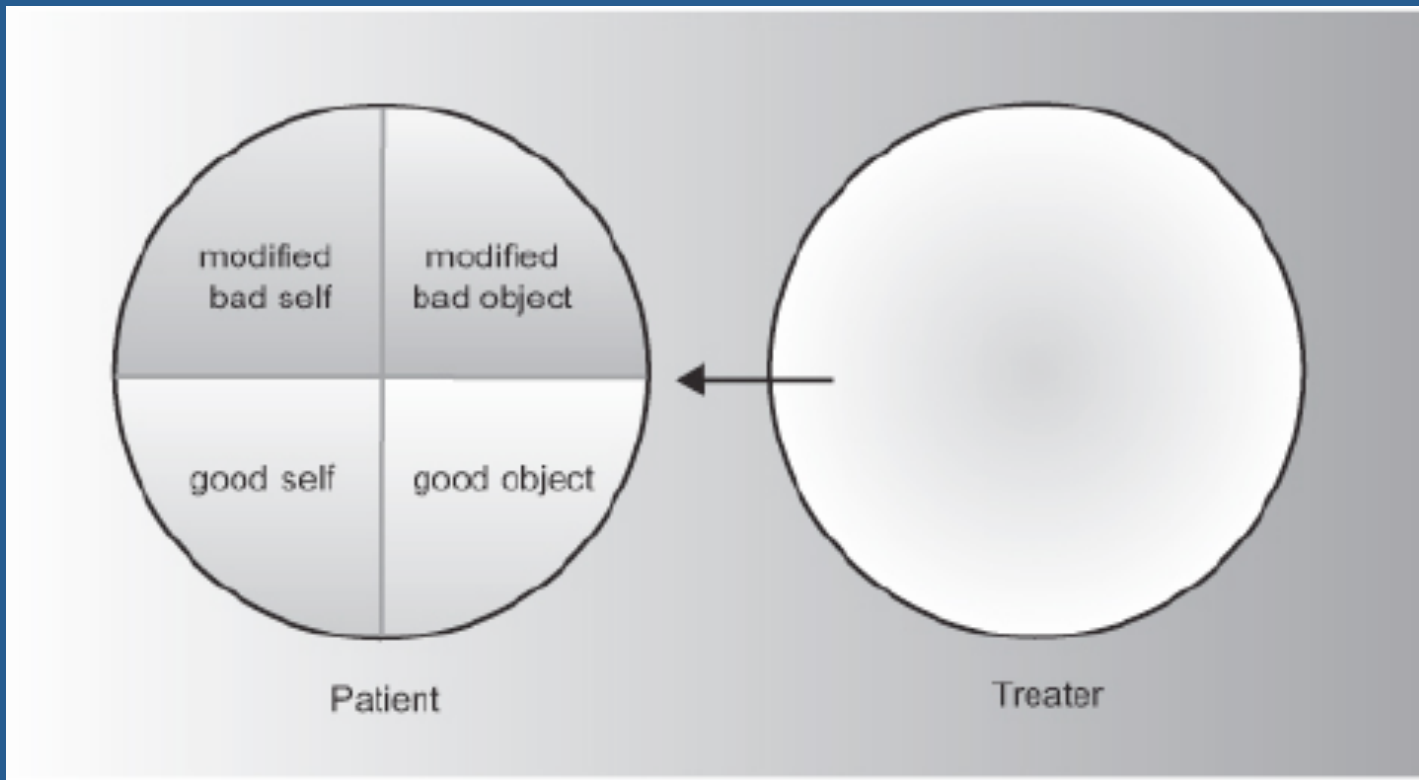
De therapeut doet, voelt, denk iets in de therapie (merkt iets te doen, te voelen, te denken) dat voor hem erg ongewoon/vreemd is.

De therapeut vereenzelvigd zich onbewust met hetgeen de patiënt in hem projecteert en handelt er soms ook naar [vergelijk projectieve identificatie]

Een overdracht-tegenoverdracht enactment

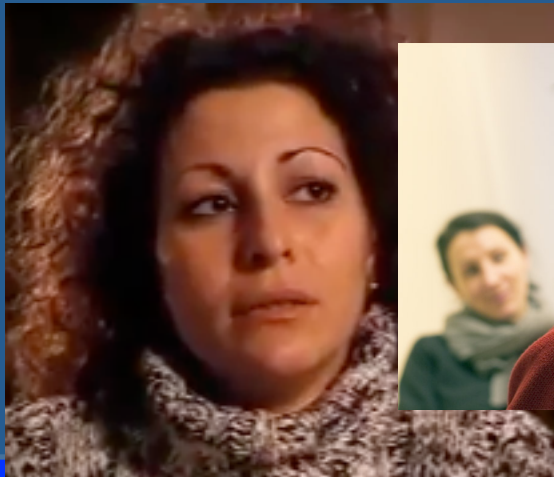

Een overdracht-tegenoverdracht *enactment* als een groeibevorderend mechanisme

Etnisch-culturele overdracht-tegenoverdracht

- Toenemend aantal patiënten met niet-Westerse post-migratie achtergrond in psychoanalytische behandeling
- Alle gewone psychische problemen en ingrediënten van een psychoanalytische behandeling kunnen dan een *net* iets andere inhoud en betekenis krijgen

Patiënt:
minderheidsgroep van
nieuwkomers/buitenstaanders

Therapeut:
Meestal uit gevestigde
meerderheidsgroep

voorbeeld

De intake van Aziza:
een etnisch-culturele overdracht-tegenoverdracht enactment

Etnisch-culturele overdracht-tegenoverdracht

In de kleine wereld van de spreekkamer manifesteren zich de etnisch-culturele spanningsverhoudingen uit de grote wereld van de samenleving

Society in the mind; The past in the present

There is no such thing as a black, there is a black and a white

Winnicott: There is nu such thing as a baby, there is a baby and a mother

Whiteness als tegenoverdrachtsfenomeen

De als vanzelfsprekend ervaren veilige gemoedsrust van de therapeut met een witte meerderheidspositie, waarin

- niet gereflecteerd wordt op de eigen meerderheidspositie en op de *impact* ervan op de patiënt die deze positie niet heeft
- weinig empathie en sociaal-historisch voorstellingsvermogen bestaat ten aanzien van de minderheidspositie van de patiënt

Michael Moskowitz, Ph.D.,
training psychoanalyst

Whiteness kan een blinde vlek zijn in de tegenoverdracht

Waar hadden we het over?

voorbeelden

Wat is?.....

Nel en de verhuizing van de rugpijn

Overdracht

Henriëtte en haar innerlijke demonen

Overdracht bij conflictpathologie

Jan en zijn val in het Niets

Overdracht bij ontwikkelingspathologie

Mies en de spijkerwinkel

Overdracht-tegenoverdracht *enactment*?

De intake van Aziza

Etnisch-culturele overdracht-tegenoverdracht

Tegenoverdracht

OVERDRACHT: de kern van de psychoanalytische behandeling

	Klassieke uitgangspunt	Latere toevoeging
Onbewust	Onbewuste krachten zoeken expressie in de overdracht Weerstand (afweer) gaat daartegen in	Impliciete procedures en associatieve netwerken worden geactiveerd in de overdracht
Interventie	<i>Duiding</i> van onbewuste conflicten en manoeuvres m.n. in de overdracht	<i>Herkennen/reflectie</i> op interactie in de overdracht Expliciteren/(re)construeren van impliciete innerlijke werkmodellen en scenario's
Beoogde verandering	Minder vervorming door bewustwording van afgeweerde wensen, voorstellingen, gevoelens etc <i>Als je je verdrongen fantasieën kent, kan je beter met de werkelijkheid leven</i>	Geblokkeerde innerlijke ontwikkeling (door vroege ontwikkelingstekorten) weer op gang gebracht Rigide impliciete modellen worden expliciet en meer flexibel; daarnaast ontstaan er nieuwe innerlijke modellen door <i>ervaring</i> in de therapeutische relatie
Aard van de pathologie	Vooral conflictpathologie	Vooral ontwikkelingspathologie